

**ZAŁĄCZNIK
DO REGULAMINU ODZNAKI KRAJOZNAWCZEJ PTTK
„SZLAKIEM FORTYFIKACJI LINII MOŁOTOWA”**

Przebieg umocnień Linii Mołotowa.

1. Telszewski Rejon Umocniony
2. Szawelski Rejon Umocniony
3. Kowieński Rejon Umocniony
4. Orlicki Rejon Umocniony
5. Grodzieński Rejon Umocniony
6. Osowiecki Rejon Umocniony
7. Zambrowski Rejon Umocniony
8. Brzeski Rejon Umocniony
9. Kowelski Rejon Umocniony
10. Włodzimiersko-Wołyński Rejon Umocniony
11. Strumiłowski Rejon Umocniony
12. Rawsko-Ruski Rejon Umocniony
13. Przemyski Rejon Umocniony

Przebieg Linii Mołotowa (odcinki tej linii) i jej fortyfikacje na terenie kraju.

1. **Linia Mołotowa – Lipsk nad Biebrzą.** Fortyfikacje Linii Mołotowa położone są po obydwu stronach drogi wojewódzkiej nr 664 Augustów – granica państwa. Ciągają się od Żabickiego, poprzez Skieblewo, do skrzyżowania drogi wojewódzkiej nr 664 z drogą wojewódzką nr 673, w kierunku Dąbrowy Białostockiej. Następne schrony spotykamy

na wschód od tej drogi i w samej miejscowości Lipsko. Między Lipskiem Murowanym a Kurianką, przy drodze nr 664, położone są schrony pozycji tyłowej. Następnie linia umocnień zmienia kierunek na zachód, biegnąc południowym brzegiem Biebrzy do drogi krajowej nr 7 Augustów – Białystok. Największe zgrupowanie schronów znajduje się na północ od Starej Kamiennej, po wschodniej stronie linii kolejowej Zwierzyńca Wielkiego, po stronie zachodniej oraz w rejonie przecięcia Biebrzy przez drogę krajową nr 7.

2. **Linia Mołotowa – Szczuczyn.** Schrony bojowe wybudowano na południe od miasta, po obydwu stronach drogi krajowej nr 61 Łomża – Grajowo. Skupienie schronów znajduje się na wschód od miasta Wąsosz, w rejonie wsi Komosowo, Bagienice, Sulewo, które stanowią połączenie biegnących nad samą granicą fortyfikacji w kierunku Biebrzy i twierdzy Osowiec. Drugie zgrupowanie fortyfikacji zlokalizowane jest po zachodniej stronie drogi krajowej nr 61, w rejonie wsi Dołęgi, Wojstawy i Brzeźno.
3. **Linia Mołotowa – Kolno.** Na wschód od Kolna, zlokalizowano zespół schronów, które łukiem otaczają miasto. Za wsią Gromadzyn, około 5 km na wschód od miasta spotkamy zgrupowanie schronów tworzących punkt oporu.
4. **Linia Mołotowa – Zarudzie.** Prawie w połowie drogi krajowej nr 61 Ostrołęka – Łomża, na zachodnim brzegu rzeki Ruż, rozmieszczono punkt oporu, dobrze czytelny w terenie. Godny jest uwagi, ponieważ na niewielkim obszarze, położone są podstawowe typy radzieckich schronów bojowych, do których jest dogodny dojazd. Jeden ze schronów – trójstrzelnicowy do prowadzenia ognia czołowego – położony jest po północnej stronie drogi, pozostałe znajdują się po południowej stronie drogi. W tym zgrupowaniu schronów, spotkamy schrony jednoizbowe, jak również schrony do broni maszynowej, przeciwpancerne oraz tradytor artyleryjski.
5. **Linia Mołotowa – Drohiczyn.** Na północny-zachód od Drohiczyzna, po wschodniej stronie Bugu, zlokalizowany był silnie rozbudowany zespół umocnień. Jedno ze zgrupowań schronów zlokalizowane jest przy drodze krajowej nr 62 Sokołów Podlaski – Drohiczyn, w rejonie wsi Różańce. Następne schrony spotkamy dookoła Minczewa, na południe od drogi łączącej Putkowiec Nadolne i Nagórne oraz w Wierzchucy Nagórnej, na zachód od przechodzącej przez nią drogi głównej.
6. **Linia Mołotowa – Siemiatycze.** Dwa dobrze ufortyfikowane ugrupowania schronów bojowych, można spotkać między rzeką Bug a Siemiatyczami. Pierwsze zlokalizowane jest po obydwu stronach drogi krajowej nr 62 Drohiczyn – Siemiatycze. Część schronów wybudowano na wzniesieniach na północ od wsi Słochy Annapolskie, pozostałe na południowy-wschód od tej miejscowości, aktualnie są w lesie. Najbardziej ufortyfikowany punkt oporu położony jest na południowy-wschód od Siemiatycz, w pobliżu skrzyżowania drogi wojewódzkiej nr 640 Siemiatycze – Moszczona Królewska z linią kolejową, dookoła miejscowości Anusin. Po fortyfikacjach prowadzi niebieski szlak turystyczny (długości 23 km), tzw. szlak „bunkrów-schronów”, który rozpoczyna się we wsi Wólka Nadbużna poprzez Anusin, Olendry – Maćkowicze do Mielnika.
7. **Linia Mołotowa – Śniadowo.** To dobrze ufortyfikowany teren, położonych około 4 km na południe od Śniadowa, przy drodze wojewódzkiej nr 677 Łomża – Ostrów Mazowiecki.
8. **Linia Mołotowa – Promienica.** Duży zespół schronów bojowych położonych po obydwu stronach drogi krajowej nr 8 Warszawa – Białystok, położonych na wysokości miejscowości Prosenica. Na południu linia schronów sięga Guty – Bujno, na północy do Pobel. Ciekawostką jest to, że tuż przed ich wysadzeniem, wysadzono ściany czołowe, tak że obecnie widać ich wnętrza na poszczególnych kondygnacjach.

9. **Linia Mołotowa – Dąbrowa.** Schrony położone są przy drodze lokalnej Ostrów Mazowiecka – Andrzejewo w miejscowości Dąbrowa. Jeden z nich położony jest po stronie południowej, pozostałe po północnej.
10. **Linia Mołotowa – Skłody – Szulborze.** Fortyfikacje wybudowane w tym rejonie blokowały ważną linię kolejową Warszawa – Białystok. Schrony bojowe położone są na polach na południe od wsi Szulborze, po obydwu stronach linii kolejowej. Nieco bardziej na wschód wybudowano kolejny dobrze ufortyfikowany punkt oporu po obydwu stronach rzeki Brok, które półkolem otaczają wieś Skłody, na północ od miejscowości Zaręby Kościelne.
11. **Linia Mołotowa – odcinek Rawsko-Ruski.**
Uwaga! Odwiedzając ten fragment fortyfikacji Linii Mołotowa, należy pamiętać o zgłoszeniu swojej obecności w tym rejonie w strażnicach Straży Granicznej w Lubyczy Królewskiej lub Horyńcu-Zdroju, posiadać aktualny dokument tożsamości (dowód osobisty lub paszport), gdyż będziemy poruszać się w strefie nadgranicznej Unii Europejskiej.
Na terenie Roztocza Południowego zlokalizowanych jest 6 punktów oporu, w skład których wchodzi od 11 do 14 pozostałości schronów bojowych. Poruszając się drogą krajowa nr 17 Tomaszów Lubelski – Hrebennie, w Hrebennym kierujemy się w lewo w kierunku wsi Mosty Małe, Kornie. We wsi Mosty Małe na polach w kępach krzaków posadowionych jest 11 schronów bojowych. Następny punkt oporu składający się z 12 schronów bojowych, zlokalizowany jest na polach wokół wsi Dęby. Z drogi nr 17 skręcamy do wsi Dęby, w rejonie której na polach w kępach krzaków z daleka widoczne są pozostałości schronów. Następny punkt oporu, w skład którego wchodzi 12 schronów, położonych jest w rejonie Krągły Goraj i Długi Goraj. Dojazd z drogi krajowej nr 17 w kierunku wsi Huta Lubycza, przy pierwszych zabudowaniach, szlakiem czerwonym ok. 2 km w rejon schronów. Kolejny punkt oporu, położony jest między wsią Wola Wielka a Huta Złomy. Dojazd z drogi krajowej nr 17 do Narola i dalej w kierunku Werchraty, we wsi Wola Wielka, za nieczynną cerkwią, szlakiem niebieskim w rejon schronów. Kolejny punkt oporu, w skład którego wchodzi 9 schronów, spotkamy w rejonie wzniesienia Hrebcianka (3 schrony), pozostałe schrony w lesie w rejonie cmentarza wojennego i źródła w przysiółku Zagora. Ostatni punkt oporu, położony jest między wsią Nowe Brusno i Podemszczyzna. W skład punktu oporu wchodzi 14 pozostałości po schronach. Dojazd drogą z Narola w kierunku Lubaczowa, w miejscowości Płazów przez Łówczę do Nowego Brusna. Pomiędzy wsiami Nowe Brusno i Podemszczyzna po prawej stronie drogi, na polach, przed lasem 4 schrony, za lasem na polach następnie 2 schrony. Po lewej stronie na polach następnie 6 schronów, za lasem dalsze 2 schrony. Posiadając dobrą mapę Roztocza Południowego, na której zaznaczono położenie każdego schronu, nie ma problemu z dojściem do każdego schronu.
12. **Linia Mołotowa – Krasieczyn.** Na północ od drogi krajowej nr 28 Przemyśl – Sanok, na dogodnym do obrony łuku Sanu, znajdują się pozostałości schronów bojowych, silnego punktu oporu, który stanowił ważny punkt zabezpieczający Przemyśl od wschodu. Następnie linia umocnień prowadziła obok Sanu w kierunku zachodnim aż do Dynowa. Pozostałości schronów, spotykamy za kirkutem, na szlaku niebieskim, na skraju lasu.
13. **Linia Mołotowa – Bieszczady.** Linia Mołotowa w Bieszczadach przebiega wzdłuż wschodniego brzegu Sanu, od Dynowa, Sanok, Żałuż, Lesko, Myczkowce, Bóbrka. Pojedyncze schrony bojowe wybudowano w Bóbrce, Myczkowcach, Dobrej i Uluczu. Bardziej silniejszy odcinek umocnień spotykamy na odcinku między Leskiem a Sanokiem, z rozbudowanym punktem oporu w Żałużu. Większość schronów została wysadzona, pozostałości po nich są dobrze czytelne w terenie.